

УВОД

Медийната грамотност е една от ключовите компетентности и умения в живота и работата през XXI век. Медийната грамотност и медийното образование според експертите са част от решението на най-новите социални и технологични проблеми, пред които е изправено човечеството. Тя е интердисциплинарна по своята природа и дава възможност на хората да участват активно в политическите, икономическите, социалните и културните аспекти от живота на обществото, да бъдат ефективни комуникатори и активни граждани. Образованието по медийна грамотност е образование през целия живот. Но важно е то да започне от ранна детска възраст, да бъде продължено и надградено със средното и висшето образование с усилията на всички формални и неформални институции и организации. През последните 15 години темата за медийната грамотност придобива все по-актуално значение, като в тази посока работят редица значими международни организации, които създават ресурси за развитие на национални политики и стратегии в над 70 държави в света.

Целта на научния проект „Интегриране на обучителни практики по медийна грамотност в средните и висшите училища в България“, по който екип от катедра „Медии и обществени комуникации“ в УНСС работи в периода 2019 – 2022 г., е да акцентира вниманието върху практиките за обучение по медийна грамотност във формалното и неформалното образование в България. За реализацията на тази цел обаче бе наложително да бъде направен обзор и на постигнатото в сферата на медийното образование в международен и европейски мащаб, за да бъде представен националният опит в по-широк контекст, за да се открият както успехите, така и дефицитите.

Обект на изследването е медийната грамотност, а **предметът** е интегрирането на обучителните практики в средното и висшето образование в България.

Ограничението на изследването на обучителните практики по медийна грамотност в България е в периода 2015 – 2022 г., като в този времеви обхват са проучени експертни оценки за нивото на медийната грамотност в България; постигнатите резултати в сферата на формалното и неформалното образование; подготвените ресурси за обучение по медийна грамотност. Значително по-голям е времеви обхват на направения обзор на развитието на концепцията за медийна грамотност, на дефинициите за медийна грамотност, на основните международни документи, стратегии и политики, на националните практики на страните от ЕС и други държави.

Екипът на проекта си е поставил няколко основни **задачи**:

1. Да представи кратък обзор на развитието на концепцията за медийна грамотност и на първия по рода си в българската научна литература аналитичен обзор на дефинициите за медийна грамотност на чужди и български експерти и организации.

2. Да анализира водещите политики и стратегии на международните организации, които работят в сферата на медийното образование, националните практики на редица европейски и други страни в областта на медийната грамотност.

3. Да постави акцент върху образованието по медийна грамотност в България, като задълбочено проучи постигнатите резултати в сферата на средното и висшето образование у нас.

4. Да открие дефицитите във формалното и неформалното образование в тази сфера.

5. Да проведе анкетно проучване за учителските практики в преподаването на медийна грамотност в училище, както и интервюта с експерти.

Методология: използваните методи в рамките на научноизследователския проект са обзор на теоретична литература; преглед на стратегически международни документи в сферата на медийната грамотност и на националните практики на страните от ЕС и други държави; анализ и синтез на постигнатите резултати в сферата на формалното и неформалното образование.

В рамките на научния проект е проведено анкетно проучване с 534 учители по проблемите на медийната грамотност в България и дълбочинни интервюта с експерти в областта.

Научноизследователският екип започва своята работа на базата на **хипотезата**, че необходимостта от активна държавна политика за развитие на медийната грамотност в България е повече от очевидна и че основните усилия през последните години се полагат от неправителствения сектор.

През 2022 г. се навършват 40 години от приемането на Грюнвалдската декларация за медийно образование, което поставя началото на активната политика на ЮНЕСКО за развитие на медийната и информационната грамотност на глобално ниво. На територията на Европа за първи път през 2007 г. се приема документ – Нова директива за аудио-визуални медийни услуги – в който има член, призоваващ за активно развитие на медийната грамотност във всички сфери на обществото. Първата лекция по медийна педагогика (използван тогава термин в България) е прочетена през май 2002 г. от проф. Бернд Шорб във Факултета по журналистика и масова комуникация на СУ „Свети Климент Охридски“, след което започва изучаването на дисциплината „Медийна педагогика“ във ФЖМК.

Първите стъпки за развитие на медийната грамотност в България са направени преди повече от 20 години, но липсата на държавна политика и конкретни действия в сферата на формалното и неформалното образование водят до забавени темпове на медийната грамотност у нас. През последните години организации от неправителствения сектор обединиха усилия и реализираха множество проекти и инициативи, целящи повишаване на медийната грамотност на различни таргет групи.

Медийната грамотност е от съществено значение за всички възрастови групи от населението, но фокусът на настоящото изследване е върху средното и висшето образование, тъй като това е средата, в която се придобиват основни знания и ключови компетентности, сред които е и медийната грамотност.

ПЪРВА ГЛАВА

ПОЯВА И РАЗВИТИЕ НА КОНЦЕПЦИЯТА ЗА МЕДИЙНА ГРАМОТНОСТ

Развитието на концепцията за медийна грамотност от няколко десетилетия е обект на изследване от представители на академичните среди, журналисти и медийни експерти, международни организации и представители на неправителствени организации, работещи в сферата на образованието, културата, технологиите и други. Изключително трудно е да се проследи темата в исторически и теоретичен план, затова в настоящото изследване са маркирани основните етапи в нейното развитие и са обобщени научните търсения на водещи автори по отношение дефинирането на понятието медийна грамотност, представени са основните характеристики, потърсени са пресечните точки и проблемните зони. Тази част от монографията е от особено важно значение, тъй като дава общата рамка на изследването, която е абсолютно необходима за проучването на основополагащи документи на редица международни организации и за анализа на националните практики, които са представени в следващите глави. Концепцията за медийната грамотност е част от общата медийна история, но върху нейното развитие се проектират не само всички трансформации на медиите през последните десетилетия, а и много важни процеси, протичащи в света: политически, икономически, социални, културни промени, активизиране на гражданското общество, нарастване ролята на образованието в световен мащаб и други. Именно медийната грамотност и медийното образование според експертите са част от решението на най-новите социални и технологични проблеми, пред които е изправено човечеството.

1.1. Исторически преглед на темата

1.1.1. Медийната грамотност в контекста на медийната история

Мартин Осиковски

Съществуват поне два подхода в разказването на историята на идеята за медийна грамотност. От една страна, разказът може да се насочи към възникването на тази идея във връзка със специфични търсения в медийните изследвания и педагогиката след, грубо казано, средата на ХХI век. От друга страна, възможно е да се проследи и устойчивото място, което тази идея заема в по-широкия хоризонт на медийната история. Двата подхода не се изключват, а взаимно се допълват. Първият позволява разкриването на тесния съвременен смисъл на понятието за медийна грамотност; вторият – на неговата непреходна стойност отвъд този тесен съвременен смисъл.

Бележки към големия разказ

През пролетта на 1643 г. английското Дружеството на книжарите се обръща към Парламента в Лондон със своята „Смирена ремонстрация“, в която се поставят определени искания във връзка с „голямата обществена значимост“ на книгопечатането. Книжарите отбелязват, че това ново изкуство е на почит във всички добре управлявани държави. Те смятат, че в Европа колкото по-уредена и просветена е една държава, толкова по-старателно се грижи за процъфтяването на печатарското дело. Причината е, че любовта към учението кара хората да обичат печата, а печатът спомага за разпространението на учението. Сред „варварските“ народи, където царуват „тъмнината и суеверието“, напротив – нещата стоят съвсем другояче: „Московията“ например е настроена враждебно към печатарите, а също и Турция. Основаването на гръцка печатница в Константинопол през 20-те

години на XVII век, разказва документът, коствало живота на патриарх Кирил I Лукарис и нанесло огромни беди на целия гръцки народ¹.

Злоупотребата с печата обаче може да бъде точно толкова опасна, колкото е полезна добронамерената му употреба. Така например именно благодарение на него в Германия, Нидерландия и Полша са се разпространили многобройни ереси и заблуждения. Авторите на Ремонстрацията настояват – почит заслужава „не просто печатът, а добре уреденият печат“ и поясняват, че „на папистите следва да отдадем дължимото, защото при тях надзорът е много по-строг, отколкото при нас, протестантите, нашето поколение не е толкова мъдро, нито пък полага достатъчно грижи, за да опази истинната вяра от лъжовна промяна, както го правят те. Поради тази причина не само църквата им е покрепка, но и книгопечатането процъфтява, а печатарите се замогват повече от всеки един измежду нас“².

В този дух, за да решат проблема, авторите на Ремонстрацията изискват от парламента да назначи „екзаминатори“, които да поемат задачата да издават разрешения за отпечатване на полезните четива и съответно да забраняват зловредните³. Искането е удовлетворено на 14 юни същата година с обнародването на Разпоредбата за книгопечатането, която забранява издаването на материали без разрешение и одобрение по специално определен за това ред. Събитието бележи кулминационна точка в историята на английската цензура от първата половина на XVII век. Предвид контекста на настоящата работа е видно, че в изходното искане на английските печатари от 1643 г., което стои в основата на Разпоредбата, се съдържа и своеобразна „загриженост“ за опасностите, които крие зловредното съдържание. Казано на модерен език (и с много условности), за тях – точно както

---

¹ Edward, Arber, ed. *A Transcript of the Registers of the Company of Stationers of London, 1554 – 1640 A.D.*, vol. 1 (London: privately printed, 1875), 584.

² Пак там, 584 – 585.

³ Пак там, 585.